

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Vendula Nejedlíková

**DOPAD PROBLÉMOVÉ RODINY NA ZANEDBÁVANÉHO JEDINCE VE
VYBRANÝCH VÝVOJOVÝCH OBDOBÍCH**

Olomouc 2022

Vedoucí práce: PhDr. Kristýna Balátová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Dopad problémové rodiny na zanedbávaného jedince ve vybraných vývojových období napsala sama, s použitím odborné literatury, kterou uvádím v seznamu použité literatury.

Ve Skalách dne

.....

vlastnoruční podpis

Velmi děkuji PhDr. Kristýně Balátové za vedení mé bakalářské práce. Její cenné rady, připomínky a trpělivost se velkou mírou podílely na vzniku této bakalářské práce. Poděkování patří také mému příteli a dceři, kteří mi byly velkou oporou. Děkuji za jejich pochopení, toleranci a vstřícnost. Bez jejich pomoci, by byla tato cesta velmi těžká.

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1 MIKROREGION BRUNTÁLSKO	6
1.1 Nezaměstnanost v okrese Bruntál	6
1.2 Sociální znevýhodnění	7
1.3 Rizikové chování	7
1.3.1 Prevence rizikového chování	8
1.3.2 Primární prevence rizikového chování	9
2 RODINA	11
2.1 Funkce rodiny	11
2.2 Typy rodin	12
2.3 Rodina funkční a problémová	13
3 PSYCHICKÝ VÝVOJ JEDINCE	15
3.1 Rozdělení vývojových období	15
3.2 Mladší a střední školní věk	16
3.3 Adolescence – období dospívání	18
3.4 Období mladé dospělosti	20
4 ZANEDBÁVÁNÍ	22
4.1 Syndrom CAN	22
4.2 Typy zanedbávání	23
4.3 Zanedbávání v dětském věku	24
4.4 Zanedbávání v dospělosti	24
PRAKTICKÁ ČÁST	26
5 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI	26
5.1 Metodologie výzkumu	26
5.2 Popis a cíle případových kazuistik	27
5.3 Sběr dat k daným případovým studiím	27
5.3.1 Případová studie č. 1	28
5.3.2 Případová studie č. 2	31
5.3.3 Případová studie č. 3	35
6 SHRUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI A NÁVRHY DOPORUČENÍ	37
ZÁVĚR	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	40
ANOTACE	43

ÚVOD

Toto téma jsme pro bakalářskou práci zvolili z důvodu dlouhodobého zájmu a povšimnutí si, že většina zanedbávání se děje v problémových a znevýhodněných rodinách. Chceme zde poukázat na zanedbávání v mladším školním věku, v období adolescence, ale také v mladé dospělosti.

Bakalářskou práci jsme rozdělili na dvě části. Na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části první kapitoly krátce popisujeme mikroregion Bruntálsko, kde se zaměřujeme na velmi vysokou nezaměstnanost, na sociální znevýhodnění, a z toho plynoucí rizikové chování. Právě Bruntálsko se řadí mezi okres s největší nezaměstnaností v České Republice.

V druhé kapitole bakalářské práce se zaměřujeme na rodinu. Chceme ukázat, jaký je rozdíl mezi funkční rodinou a problémovou rodinou. Právě rodina by měla být to nejdůležitější pro děti, a jejich správnou výchovu a vytvoření dobrých podmínek k životu. Funkční rodina je velmi důležitá pro dítě a jeho výchovu. V rodině by dítě mělo dostávat to nejdůležitější do života, a pokud se rodina ocitne v nějaké složité životní situaci, zcela jistě se to projeví i ve fungování rodiny. Problémová rodina už nenaplňuje kvalitní podmínky pro život dítěte. Jsou zde vidět závažnější poruchy, které ovlivňují fungování rodiny, ale především dítě a jeho vývoj.

Ve třetí kapitole bakalářské práce, kterou jsme rozdělili do čtyř podkapitol, popisujeme psychický vývoj dítěte. Zaměřujeme se na rozdělení vývojových období. Popisujeme zde mladší a střední školní věk, adolescenci a mladou dospělost. Každá vývojová etapa v životě člověka je jiná a má jiný charakter. Zaměřujeme se zde na běžný vývoj jedince v daných obdobích.

Čtvrtá kapitola práce je rozdělena na čtyři jednotlivé podkapitoly. V první podkapitole je definován pojem CAN, neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Druhá podkapitola je specializována na jednotlivé typy zanedbávání dítěte v rodině. Třetí podkapitola je věnována zanedbávání dítěte v jeho dětském věku. Čtvrtá podkapitola je zaměřena na možné dopady zanedbávání dítěte v pozdějším období dospělosti jako podklad pro možný patologický vývojový trend v dalším životě.

V praktické části popisujeme případové studie dětí, se kterými jsme se setkali v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (DZVOP), v rámci souvislé praxe. Tyto rodiny procházely určitými problémy, a proto se na nich odrazilo nevyhovující fungování všech členů rodiny. Dopad jsme zaznamenali především u dětí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MIKROREGION BRUNTÁLSKO

Pokud bychom hledali okres Bruntál, nachází se v severozápadní části České republiky. Rozprostírá se na Severní Moravě, ale také ve Slezsku. Celkový počet obyvatel je 91 597. Z toho 46 230 žen. Rozloha mikroregionu Bruntálsko činí 1 536 km² a je čtvrtým největším okresem v České Republice. Hustota obyvatelstva na 1 km² je 59,6. V mikroregionu Bruntálsko se nachází 67 obcí, z toho 7 měst.¹ Okres Bruntál má také nejvíce obyvatel, ale spousta lidí dosáhlo jen základního vzdělání. Proto se zde odráží i třetí nejvyšší nezaměstnanost na Severní Moravě. Nelehké podmínky, které se nachází v okrese Bruntál, zapříčinily to, že se lidé stěhují za lepším životem, který jim nemůže okres Bruntálsko nabídnout.

1.1 Nezaměstnanost v okrese Bruntál

Okres Bruntál se řadí na 7. místo v celorepublikové nezaměstnanosti (5,7 %), a podíl nezaměstnanosti osob v Moravskoslezském kraji zaujímá 3. místo (po Karviné a Ostravě). V říjnu 2021 byl počet uchazečů o zaměstnání o 0,2 % větší, a to 3 490 uchazečů. Nově přichodí uchazeči o pracovní místa tento počet snížili o 2,4 %, tedy na 895, a díl nezaměstnaných se držel na 5,7 %. K 30. září 2021 byl tento počet pouze o 8 uchazečů vyšší. Celkový počet se meziročně snížil o 232 uchazečů. V září se v okrese Bruntál zaevidovalo více než 500 nových uchazečů, což bylo zhruba o 62 žádostí více, než minulý rok. V průběhu října ukončilo evidenci okolo 495 uchazečů, a více než 47 uchazečů bylo z evidence o zaměstnání vyřazeno. Většinou se týkalo nepřizpůsobivých občanů, odmítnutí pracovního místa nebo maření spolupráce s úřadem práce. Nezaměstnaní lidé jsou převážně osoby romského původu a osoby se základním nebo žádným vzděláním.

Vysoká nezaměstnanost je tak ovlivněna tím, že lidé nechtějí vykonávat práci pouze za minimální mzdu, a raději se jim vyplatí brát sociální dávky. Úřady práce se také snaží nabízet co nejvíce pracovních rekvalifikací. Protože některé profese stále častěji chybí, lidé však nemají dostatečnou rekvalifikaci na jejich výkon. Nezaměstnanost na

¹ VENCÁLEK, Jaroslav. *Okres Bruntál*. Bruntál: Okresní úřad Bruntál, 1998. ISBN isbn80-238-2542-9. str. 7.

Bruntálsku je i nadále velmi vysoká i přesto, že tok nových investorů do tohoto regionu v poslední době neustále roste. Investoři vědí, že tento okres je pořád nedostatečně využit pro pracovní příležitosti, a snaží se pomocí evropských dotací neustále do tohoto regionu investovat.

1.2 Sociální znevýhodnění

Sociální znevýhodnění se netýká pouze rodin, ale i znevýhodněných dětí. Jedná se o děti, se vzdělávacími nebo zdravotními problémy. Je to vlastně sociální vyloučení jedince ze společnosti. Odvíjí se jednak od rodiny, jejího zázemí a zaopatření dětí, ale také třeba od vyznání a kultury cizích státních příslušníků. Je to stav, který může být příčinou mnoha faktorů. Může se jednat o poruchy, handicapy či znevýhodnění neboli vyloučení (exkluze). Pro lidi se sociálním znevýhodněním je důležitá socializace a pomoc při tomto znevýhodnění. Děti, které pocházejí ze sociálně slabých a rozvrácených rodin, nachází pomoc jednak v různých stacionářích, domovech pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Pro tyto lidi, je nezbytné, aby dostali včasnou pomoc. Ať už se jedná o pomoc finanční, právní nebo zdravotní. Sociální znevýhodnění bývá také většinou spojováno s bydlením (tyto lidé mají nouzi o bydlení), horší kvalita vzdělávání, špatné podmínky při zaměstnávání těchto osob, a mnohdy také zadlužení. V dnešní době je také posuzován index sociálního vyloučení. V posledních letech se ukazuje, že tento index klesá. Hodnota tohoto indexu je od rozmezí 0-30, kdy hodnota, která je kolem nuly, značí minimální nebo nulovou absenci, a hodnota kolem 30 je již velmi vysoké vyloučení v daných obcích. Průzkumy také ukazují, že se od roku 2018 do roku 2021, míra sociálního vyloučení o dost zmenšila. Nejvíce zasaženými kraji jsou i nadále kraje: Moravskoslezský, Karlovarský, Liberecký či město Brno nebo Praha. Sociální vyloučení v těchto krajích je nejvíce zapříčiněna velmi vysokou nezaměstnaností a málo příležitostí k uplatnění na trhu.²

1.3 Rizikové chování

„Rizikové chování vnímá společnost jako nevhodné, ohrožující a nebezpečné nejen pro sebe, ale také pro aktéry tohoto jednání“. Dnešní poněkud rychlá doba, je pro rizikové chování obzvlášť nebezpečná. Nejen školy, ale i různé organizace, se snaží zamezit právě tomuto rizikovému chování již v počátcích. Rizikové chování je především

² ÚŘAD PRÁCE ČR, ČTVRTLETNÍ STATISTICKÝ ZPRÁVODAJ, okres BRUNTÁL,

velký problém ve školách. Proto MŠMT klade důraz na osvětu a snaží se ji do škol vnášet, v lepším případě zamezit jejímu šíření. Rizikové chování se především zaměřuje na oblasti, ve kterých by mohlo dojít právě ke vzniku rizikového chování. Proto je velmi důležité, aby se zajistila odborná intervence v těchto oblastech.³

Dolejš⁴ rozděluje formy rizikového chování do osmi skupin:

- „ a) šikana, vzájemná agrese a násilí*
- b) vztahy a sex, promiskuita, prostituce, sexuální zneužívání;*
- c) zneužívání drog a alkoholu a další závislosti;*
- d) experimentování a riskování;*
- e) adrenalinové a hazardní zábavy;*
- f) protiprávní jednání a kriminalita;*
- g) extrémní a adrenalinové sporty;*
- h) další rizikové jevy a problémy u dětí a mladistvých; ”*

Rizikové chování, chceme-li jeho starší název, který známe pod pojmem sociálně patologické jevy, se dnes používá i v některých legislativách⁵

Právě rizikové chování musí mít nějaký důvod, aby se stalo jakýmsi spouštěčem pro toto chování, a proto je velmi důležité, aby se prevence proti rizikovému chování dostávala více do škol k dětem a mládeži.

1.3.1 Prevence rizikového chování

Když se řekne prevence, každého z nás určitě napadne pojem opatření či ochrana proti nepříznivým vlivům. U rizikového chování to platí asi nejvíce. Rizikové chování můžeme rozdělit na primární prevenci rizikového chování, sekundární prevenci rizikového chování a terciální prevenci rizikového chování. Primární prevenci rizikového chování můžeme dále dělit na specifickou a nespecifickou prevenci.

³DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN isbn978-80-244-2642-6, s.33-36.

⁴Tamtéž.

⁵VALENTOVÁ, Lidmila, 2013. *Školní poradenství II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-629-1, s. 42-43.

1.3.2 Primární prevence rizikového chování

Primární prevence rizikového chování je zaměřena na jedince, u kterých se prozatím toto chování nevyskytuje. Právě primární prevence rizikového chování má předejít těmto problémům a zamezit vůbec prvnímu výskytu rizikového chování, nebo oddálit výskytu rizikového chování. Programy, které slouží k prevenci rizikového chování, jsou nezbytné pro všechny jedince. Tyto programy by měly vést hlavně ke správnému životnímu stylu a odpovědnému přístupu.

Specifická prevence rizikového chování

Podle Národní strategie primární prevence 2019 - 2027 je specifické rizikové chování označováno jako „*aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků.*“⁶ Programy specifické prevence jsou většinou odehrávány v menších skupinkách mládeže, aby si mládež uvědomovala své postoje k životu, nacvičila si např. metodu odmítání návykových látek, snadnější zvládání stresových, psychických či fyzických situací, zvládání svých emocí a různých pocitů (strach, úzkost, ponižování...). Jedná se tedy o zacílené programy, u kterých by mělo být patrné, že jsou přímo zaměřené na určitou skupinu.

Nespecifická primární prevence

Do nespecifických primárních prevencí můžeme zařadit aktivity, jež napomáhají v co největším rozsahu snížit rozvíjení rizikového chování. Necílíme však záměrně. Nejvhodnějším prostředkem je, aby se tyto aktivity ve větší míře zaměřily na volný čas. Můžeme zde zařadit aktivity a programy, které by měly vést k pravidlům, zaměřující se na větší zodpovědnost, zdravý životní styl, ale měly by směřovat také k rozvoji dětí a mládeže. U těchto aktivit není ale viditelně prokázáno, že by dokázaly snížit rizikové chování. Jsou však pro mládež velmi přínosné a je vhodné dětem smysluplně vyplnit jejich volný čas.

⁶MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. [online] 2010.

Sekundární prevence rizikového chování

Sekundární prevencí rizikového chování se rozumí takové chování, kde se již musí řešit různé závislosti. Ať už se jedná o užívání návykových látek, agresivní chování nebo onemocnění. U této prevence se snažíme preventivně zabránit dalšímu užití omamných látek a pokračování v nich.

Terciální prevence rizikového chování

Terciální prevence rizikového chování se zaměřuje především na co nejmenší minimalizaci těchto projevů. Terciální prevence jde především ruku v ruce s léčbou závislosti, při které se snaží eliminovat rizika dalšího výskytu spojené s rizikovým chováním. Ať už se jedná o léčbu ambulantní, léčbu ve zdravotnickém zařízení nebo v různých neziskových organizacích.⁷

⁷ VALENTOVÁ, Lidmila. *Školní poradenství II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-629-1, s. 44-45.

2 RODINA

Rodinu Průcha vymezuje jako „*nejstarší společenskou instituci, která vytváří emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.*“ Rodina je v dnešní době tím nejdůležitějším pro děti po narození. Rodina zastává pro dítě jak funkci socializační, ekonomickou, tak i emocionální. Na rodinu bychom měli nahlížet jako na hodnotu. Tím máme na mysli, že např. jednou budou děti přenášet získané hodnoty i do své budoucí rodiny. V rodině by měli najít pocit bezpečí, uspokojení potřeb jedince, ale také samostatnost a porozumění.⁸

2.1 Funkce rodiny

Funkce rodiny by měla být podle Kantorové jedním z nejdůležitějších předpokladů pro zdravý vývoj jedince. Existuje celá řada definic, jak můžeme na rodinu nahlížet, ale vždy je důležitá odpovědnost za dítě. Na rodinu můžeme nahlížet podle její různorodosti a směru. Jedná se o směry ekonomické, psychologické, legislativní nebo sociální. Rodina by také měla plnit funkce, které vychází z jeho určení. Ať se jedná o funkci biologicko-erotickou (reprodukční), ekonomicko-zabezpečovací, emocionální či výchovnou.

Funkce **biologicko (reprodukční)** slouží k zajištění rozmnožování lidského rodu a zajištění vhodných podmínek pro další generace. Funkce **ekonomická (zabezpečovací)** spočívá v zabezpečení a zajištění jednotlivých členů rodiny. Nejen rodiče, ale i děti, které jsou již dospělé, mají k rodičům vyživovací zodpovědnost. Pokud rodina nemůže zabezpečit materiálně členy v rodině, pomáhá s touto situací stát, svými sociálními programy⁹

Jak popisuje Průcha, rodina se školou by měli jít ruku v ruce, a měly by dohlížet na výchovnou funkci, která je tzv. komplementární. Z toho vyplývá, že se odehrává rodinná výchova – vztah mezi školou a rodinnou – sociální pedagogika. Jsou to postoje, které se navzájem doplňují a podmiňují.¹⁰

⁸ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6, s. 248.

⁹ KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Olomouc: Hanex, 2010. První vydání. ISBN 978-80-7409-030-1, str. 29.

¹⁰ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647. str. 248.

Procházka uvádí, že výchovná péče je to nejdůležitější při výchově dětí, a jen její cílevědomost dokáže naplnit tuto důležitou funkci v rodině, při které se snaží předat hodnoty svým potomkům. Jedná se o zásady slušného chování, dobrý vzor a v nesnadných životních etapách být pro ně oporou.¹¹

2.2 Typy rodin

Rodina je vždy charakterizována určitými znaky. Ať už se jedná o výchovu, která někdy může vést k odlišnostem. Dunovský popisuje rodinu jako nejstarší společnost, která musí plnit své funkce navenek, ale i zevnitř. Rodina prochází od svého vzniku neustálými změnami, co se do velikosti, významu a plnění společenských norem týče. Musí se přitom přizpůsobit na různé změny a situace v rodině.¹² Pokud mluvíme o rodině, tak si většina z nás asi představí rodinu úplnou (nukleární), ale bohužel se čím dál více stává, že se procento těchto rodin mění v rodiny neúplné. Často tyto rodiny zůstávají samotné pouze s dítětem nebo bez partnera. Ani nukleární rodina nemusí být vždy samostatným objektem. To, jak dokážeme vychovávat své děti, závisí i na spoustě okolností. Také tam spadá to, jak je rodina schopna se vypořádat s konkrétními problémy.¹³

Rodinu podle Krause a Poláčkové dělíme na: „*rodinu nukleární, rozšířenou, orientační a prokreační, dále lze hovořit o rodině úplné a neúplné.*“¹⁴

Nukleární rodina pochází ze slova „*nukleus*“ neboli jádro, proto se také taková rodina označuje jako nukleární. Jak popisuje Skupník, je to rodina, jež je tvořena manželským párem a jejich dětmi. Právě proto byla tato rodiny označována jako nukleární, jelikož se nepředpokládalo rozložení na menší části, ale představovala ono zdravé jádro všech rodinných forem.¹⁵

Jak vysvětluje Kantorová, **rozšířená rodina** je taková rodina, která v sobě kromě manželů a dětí, zahrnuje také i blízké příbuzné. Do takové rodiny patří nejbližší kruh rodiny.¹⁶

¹¹ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. str. 106-107.

¹² DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9, s. 91-92.

¹³ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9, s. 84.

¹⁴ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2, s. 78-79.

¹⁵ SKUPNÍK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-019-3, s. 287.

¹⁶ KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Olomouc: Hanex, 2010. První vydání. ISBN 978-80-7409-030-1, str. 25.

Jandourek uvádí **rodinu orientační**, jež můžeme vysvětlit jako rodinu, ve které vyrůstáme se svými rodiči, a **rodinu prokreační** (rozmnožovací), která vzniká sňatkem a narozením dětí do tohoto manželství.¹⁷

2.3 Rodina funkční a problémová

V dnešní době, jež je poněkud zrychlená, a lidé nemají mnoho času, mění se i charakter některých rodin. Dříve, když nebylo tolik technických a moderních vymožeností, rodina trávila více času společně. Dnes se většina rodin snaží fungovat bezproblémově a zabezpečit své děti jak materiálně tak hlavně emočně. Budeme se snažit ukázat, jaký je rozdíl mezi rodinou funkční a problémovou.

Rodina funkční, jak popisuje Dunovský, je v podstatě rodina tzv. intaktní, která splňuje podmínky pro fungování a dokáže dítěti zajistit bezproblémový vývoj pro jeho život.¹⁸

Jak uvádí Matoušek, tak výraz funkční rodina můžeme upřednostnit před pojmy normální, harmonická nebo zdravá rodina. Proto funkční rodinu můžeme označit jako neklinickou rodinu. To je rodina, která splňuje podmínky pro její fungování. Naopak klinická rodina je ta, kde je přítomna nějaká porucha. Hlavní funkcí v rodině je výchova, a poté uspokojování potřeb všech členů rodiny¹⁹

Ve funkční rodině se členové respektují a berou na sebe ohledy. Taková rodina je pevná a nic jí zvenčí nemůže ohrozit. Každý člen je pozitivně hodnocen a respektuje se, mluví sám za sebe a komunikace je aktivní. Rodina přijímá nové ideje a panuje v ní pozitivní atmosféra. V této rodině je vidět, že rodina je spolu ráda.²⁰ Mezi nejdůležitější prvky ve funkční rodině je spolupráce (potřeba vnímat členy rodiny). V rodině funkční (optimální) se mohou manželé nebo partneři zastoupit při různých činnostech. Z toho vyplývá, že funkční rodina plní své povinnosti, komunikuje a reaguje na všechny členy v domácnosti.²¹

Problémová rodina, jak ji popisuje Satirová, může i dobře fungovat, bez ohledu na to, jak velké problémy se v této rodině nacházejí. V problémové rodině se členové dobře necítí,

¹⁷ JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2. str. 207.

¹⁸ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9. str. 106.

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8. str. 117.

²⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8. str. 119.

²¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8. str. 120 – 121.

ale dokážou spolu jistým způsobem žít. Tato rodina dokáže být spolu pohromadě, ale pouze z povinnosti.²²

Procházka popisuje problémovou rodinu jako takovou, ve které se vyskytují závažnější poruchy, jež mohou vážným způsobem ohrožovat vývoj dítěte. Tyto poruchy ohrožují nejen dítě, ale také fungování rodiny jako celku. Taková rodina nedokáže problémy řešit sama, a potřebuje již pomoc zvenčí. Jedná se o pomoc krátkodobou či dlouhodobou.²³

Pokud je v rodině nějaká porucha, musí si ji rodina nejprve přiznat, a posléze tento problém definovat. Jak popisuje Dunovský, poruchou rodiny rozumíme takovou poruchu, kdy rodina nedokáže v plné míře plnit základní požadavky a úkoly, které jsou pro danou společnost adekvátní. V obecnějším pojetí se může jednat o selhání jednotlivce, který v dostatečné míře neplní základní funkce rodiny.²⁴

Procházka také uvádí, že poradenská činnost již není pro danou rodinu adekvátní, protože rodina je rozložena již zevnitř, a má mezi sebou vztahovou krizi. Otázkou vlastně bývá, do jaké míry by se mělo s danou rodinou spolupracovat, a kdy je vhodná doba postavit se za zájmy dítěte nebo kdy dítěti zajistit náhradní dočasnou péči.²⁵

²² SATIR, Virginia. *Kniha o rodině*. Praha: Institut Virginie Satirové, 1994. ISBN 80-901325-0-2. str. 18-19.

²³ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. str. 113.

²⁴ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9. str. 101.

²⁵ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. str. 113.

3 PSYCHICKÝ VÝVOJ JEDINCE

Tato kapitola se bude zabývat mladším a středním školním věkem, adolescencí, specifičtěji obdobím dospívání a mladou dospělostí. Tyto vývojová období zmiňujeme záměrně, protože se jim budeme věnovat v kazuistice v rámci praktické části. Psychický vývoj dítěte je ovlivněno celou řadou faktorů. Tyto faktory a vlastnosti ovlivňují celkový komplex psychického vývoje jedince. Jak popisuje Vágnerová, psychický vývoj závisí na vrozených genech, a také na prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.²⁶ Kuric dále uvádí, že „psychický vývoj se uskutečňuje jako souhrn vnitřních podmínek, kterými se modifikují všechny vnější vlivy.“ Při vytváření vnějších podmínek nebývá člověk neaktivní, a dokáže změnit jak podmínky pro svoje bytí, tak i podmínky pro sebe samotného.

3.1 Rozdělení vývojových období

Průběh lidského života můžeme pozorovat jako proces narůstání, ale i ubývání, který můžeme znázornit vzestupnou či sestupnou křivkou. Celý tento proces by se ale nemohl uskutečnit bez odlišných vývojových etap, které lze znázornit. S členěním vývojových etap jsme se mohli setkat už i v minulosti.

Etapy vývojových období můžeme rozdělit na:²⁷

- prenatální období
- novorozenecké období
- kojenecký věk
- batolecí věk
- předškolní věk
- školní zralost a vstup do školy
- mladší a střední školní věk
- pubescence
- adolescence (mladá, střední a starší dospělost)
- stáří²⁸

²⁶VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1, str. 12

²⁷ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0. str. 13.

²⁸SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9. str. 4,5,6.

3.2 Mladší a střední školní věk

Na toto vývojové období klademe důraz z toho důvodu, že se o něm zmiňujeme a zaměřujeme v praktické části. Malý chlapec je umístěn do dětského domova z důvodu špatné ekonomické situace v rodině a nezajištění základních životních potřeb.

Mladší školní věk je převážně charakterizován nástupem do školy a trvá z pravidla do 9 let věku dítěte. Dítě se adaptuje na novou roli, která jde ruku v ruce s nástupem do základní školy.²⁹

Podle Langmeiera a Krejčířové se mladší školní věk vyznačuje jako doba mezi předškolním věkem a vyspělejším mladším školákem. Děti v mladším školním věku, obzvláště v první třídě, stále vyžadují pohádky, jsou více hravé, a zároveň je také ovlivňuje prostředí, které je pro ně nové, a tudíž upírají větší pozornost no nové, nepoznané a velmi těžce se soustředí na více podnětů. Udržet jejich pozornost je velmi náročné.³⁰ Střední školní věk se zařazuje do věkové kategorie od 8-9 až do 12. roku dítěte. Tato fáze není pro vývoj dítěte nějak náročná. Děti ve středním školním věku navštěvují většinou 3. - 5. třídu. V tomto období vesměs nedochází k výrazným vývojovým změnám. Dítě ve středním školním věku se již zcela adaptovalo na školu, tolik si nehraje, a mezi jeho hlavní činnost patří učení. Musí se vypořádat s povinnostmi, které právě vyplývají ze školní docházky. Dítě si začíná vyhraňovat svůj svět, přibývají mu povinnosti doma a jeho místo v rodině také dostává jiný obzor. Pro dítě je vše zcela nové a musí se novým věcem a podmínkám přizpůsobit. Závisí především na fyzickém a psychickém vývoji dítěte, ale přitom nesmíme opomínat věk dítěte. Velkou roli zde hrají i pedagogické postupy, jež jsou realizovány ve školním prostředí.³¹

²⁹SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9. str. 98.

³⁰LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0. str. 104.

³¹TRPIŠOVSKÁ, Dobromila a Marie VACÍNOVÁ. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN isbn80-7044-792-3. Str. 48 – 49.

Mnoho autorů mladší a střední školní věk nijak zvlášť nerozlišují, a proto pro něho nemáme jednotné označení. Šimíčková a Čížková označují komplexně tato období jako období mladšího školáka.

Mladší školní věk dělen do tří skupin:

- školní věk raný – délka se pohybuje kolem dvou let. Jedná se převážně o adaptace na školu a školní prostředí
- školní věk střední – období setrvává cca tři roky, a je více zaměřeno na sociální a biologické změny
- školní věk starší – věk se pohybuje mezi 12. až 15. rokem, je provázen změnami, které souvisí s dospíváním

Už od raného školního věku můžeme pozorovat, jak se u dítěte mění zásady pro to, aby ve škole dokázal zvládnout nároky, jež jsou na něho kladeny. V jeho rozvíjení sehrává roli také vliv školy a rodinné prostředí. Škola jako institut, dokáže u dětí mladšího školního věku, rozvíjet paměť, myšlení a vnímání.³²

Škola dítěti prohlubuje jeho obzory. Děti se více rozvíjí, získávají větší množství informací, a vnímání se stává základem pro vyučování. Začíná se čím dál více uplatňovat analýza. V tomto období je důležité klást nároky na pozornost. V první třídě se musí děti pozornosti učít, a proto je důležité, aby se do výuky zapojovaly i prvky relaxační a pohybové, na které již ve vyšších ročnících není kladen takový důraz. Děti ve vyšších ročnících totiž nepotřebují tolik relaxačních prvků. U dětí v mladším a středním školním věku nemůžeme vyžadovat velké nároky na pozornost. Pokud se tak děje, může to mít na dítě negativní dopad. Příliš mnoho pozornosti je může vyčerpávat. Představy a fantazie dokáže dítěti nahrazovat pojmy a utvářet si představy. Představy jsou nepostradatelné při výchovně - vzdělávacím procesu, ale i při rozvoji myšlení. Naopak ve fantazii musíme být dítěti nápomocni, aby dokázalo rozlišit skutečnost od fantazie, a vzalo si z ní pouze to přínosné. Paměť u dětí mladšího a středního školního věku, dokáže zachovat jeho předešlé zkušenosti. Děti si nejvíce vjemů zapamatují především názornou ukázkou, a proto se tyto metody nejvíce využívají ve školství. Myšlení u dětí je nejprve spíše

³²ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Základy vývojové psychologie pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 978- 80-7368-011-4. str. 32-33.

názorného charakteru (pojmové myšlení), a poté přechází do stádia konkrétních operací.

33

Děti v mladším a středním školním věku jsou velmi snaživé, ale také potřebují vědět, že budou za svou snahu pochválené. Autorita, ke které vzhlíží, jsou především učitelé, rodiče ale také vrstevníci. Dítě chce, aby jeho úspěch byl srovnatelný s ostatními vrstevníky. Rodina je proto pro dítě v tomto období tím nejdůležitějším. Jednak by měl cítit pocit bezpečí a jistoty, ale dítě také napodobuje ženské a mužské chování. U sourozenců je to především jakési soupeření a takt dohody.³⁴

3.3 Adolescence – období dospívání

Adolescenci můžeme rozdělit do dvou fází. První fázi nazýváme dospívání neboli raná (časná) adolescence. Trvá od 11. - 12. roku do 13. – 14. roku. Střední adolescence je vymezena od 13. – 14. roku do 15. – 16. roku. Druhá fáze dospívání neboli pozdní (vrcholová) adolescence se uvádí od 15. – 16. věku až do 20. – 22. roku věku dospívajícího. Adolescence má připravit dospívajícího na dospělost a jeho roli v životě. V tomto období prochází jedinec celou řadou změn. Jedná se o změny psychické, vývojové, sociální nebo biologické.³⁵

Podle Skorunkové je období mezi 11-13 lety nazývaná fází prepuberity. Pro tuto fázi je typická změna postavy a vývoj pohlavních znaků. Jedinci v tomto věku velmi rychle vyrostou. Prodlužují se jim končetiny, a také může občas dojít k tomu, že se jedinec v tomto období stává nemotorným. Stavba těla dívek je zcela odlišná než stavba těla chlapců. U dívek je to typické zaoblení v oblasti prsou a boků. U chlapců je to spíše růst svalů. Jedinci se začínají zajímat o své vrstevníky opačného pohlaví. Pro tento věk je u jedinců také důležitá péče o zevnějšek. Rozvíjí se také logické operace a abstraktní myšlení. Jedinec dokáže více polemizovat o otázkách své budoucnosti.³⁶

³³TRPIŠOVSKÁ, Dobromila a Marie VACÍNOVÁ. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN isbn80-7044-792-3. Str. 48-49.

³⁴ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Základy vývojové psychologie pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 974- 80-7368-011-4. str. 35, 37.

³⁵V AŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-125-1. str. 10.

³⁶SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9. str. 116-117.

V prepubertě se u jedinců zvyšuje také kritičnost ke svému okolí. Jedinec nemá ještě tolik znalostí a zkušeností, aby mohl prosazovat svoje názory, a to se může hodnotit jako drzost a forma vzdoru. Toto období je velmi neklidné a bývá považováno za druhou strukturální přeměnu. Puberta neboli střední adolescence je zhruba od 12 do 15 let věku jedince. U děvčat puberta začíná asi o rok dříve než u chlapců. U chlapců se puberta vyznačuje delším trváním. U dívek ale i u chlapců se růst v pubertě zvolňuje. Chlapci mohutní v horní části těla a dívky dostávají oblejší tvar postavy. U obou pohlaví se již objevuje sexuální pud. V tomto období, se především u dívek, zlepšuje sportovní aktivita. Pasivita a únava pomalu odeznívají.³⁷

Dalším důležitým bodem v životě dospívajícího, je ukončení povinné školní docházky. Dospívající se chce odlišovat od svého okolí, a proto si volí svůj styl, oblékání, hudbu a hledá svoji identitu. Největší změnou pro dospívajícího, je on sám, a proto bychom je neměli kritizovat za jejich styl. Děje se to především kvůli vrstevnické skupině dospívajícího.³⁸

V pubertě se zdokonaluje jedinec v logických operacích. Jeho paměť je na vyšší úrovni, a dokáže si zapamatovat obsahy, které jsou logické. Mechanické učení je spíše krátkodobého charakteru. Pamatuje si pouze to, co chce, a co ho zaujalo. Myšlení se v pubertě zdokonaluje a pomalu dosahuje úrovně dospělého. Vzorem pro dospívajícího může být i určitý vzor (rodič, učitel lidé z blízkého okolí nebo i sportovec...) Myšlení se začíná orientovat také na vnitřní dění. Dospívající začíná upřednostňovat hodnoty pro život, pozoruje své okolí, a hledá smysl života. Svě okolí hodnotí poněkud zjednodušeně. Vztah s rodiči je poněkud uvolněnější a začínají se projevovat sociální city k vrstevníkům. Přátelské vztahy jsou založeny na důvěře a přátelství.³⁹ Podle Macka se pozdní adolescence udává od 17. roku do 21. roku života. Tato doba je nazývána dobou přechodu k dospělosti. Adolescent má potřebu někam patřit, a více přemýšlí o své budoucnosti. Týká se to jak partnerského, tak i profesního života. Do této etapy životního období, patří především osobní perspektiva. Adolescenti se v této etapě rozhodují, jestli jít dále studovat, postavit se na vlastní nohy či uzavřít sňatek.

³⁷ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Základy vývojové psychologie pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-011-4. str. 40-41.

³⁸VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-125-1. str. 9.

³⁹ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Základy vývojové psychologie pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-011-4. str. 42-43.

Někdy se v této etapě života již samy stávají rodiči. ⁴⁰

Dospívající je již zletilý, a proto je způsobilý k právním úkonům. Rychlost dospívání je v dnešní době rozlišná. Je poněkud jiná, než tomu bylo kdysi. Dospívající chtějí mít co nejdříve svá práva. Mnohdy si však neuvědomují povinnosti, které s dospělostí souvisí. ⁴¹

3.4 Období mladé dospělosti

Poslední vývojové období, které zde zmiňujeme, se týká mladé dospělosti. Toto období popisujeme hlouběji z důvodu vyskytování se tohoto období v třetí případové studii. Mladá dospělost je určována od 20 let do 35 let. Mezi nejzákladnější úkoly v tomto období je osamostatnění, přijetí roli dospělého, vytyčení profesní a partnerské role či založení rodiny. Mladí lidé zřejmě nastupují do svých prvních zaměstnání a odchází od svých rodičů. Nemusí tomu však vždy tak být. Většinou jedinci kolem 20. roku života, ještě mohou studovat, zaměřovat se na svoji kariéru nebo cestovat. Jiní zakládají rodiny a uzavírají sňatky. Je to dáno odlišným vývojem a změnami. ⁴²

Říčan charakterizuje dospělost těmito deseti znaky:

1. Dělá smysluplnou práci, která ho finančně zabezpečí. Jeho výkon v práci je bez problémů.
2. Spolupracuje bez konfrontací. Dokáže poradit i pomoci. Podrobí se vedení a pomáhá méně zkušeným.
3. Dokáže hospodařit s penězi a stará se sám o své věci.
4. Své problémy si vyřeší sám, ať se to týká práce nebo studia.
5. Má plány, které se přibližují jeho zájmům.
6. Bydlí již sám. Pokud to neumožňuje situace, má svůj vlastní prostor v bytě u rodičů.
7. Svůj volný čas tráví již sám s několika svými nejbližšími přáteli.
8. Stýká se i s druhým pohlavím bez známek rozpaků. Má tendenci budovat dlouhodobý vztah.
9. Dokáže rozlišovat své zaměření v prostředí, kde žije.

⁴⁰ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7. str. 36.

⁴¹ VAŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-125-1. str. 10-11.

⁴² SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9. str. 122 – 123.

10. Aktivně dbá na blahobyt své rodiny ale i blaho svých přátel.

Lze podotknout, že jedinci kolem 20. roku života, jdou do této fáze života s očekáváním, nadějí a vizí svého budoucího života.⁴³ Jak popisuje Vágnerová, mladá dospělost je spojena s nárůstem větší zodpovědnosti. Proto je toto období mnohem náročnější na zvládnutí. Jsou s ním spojená sociální očekávání, která se již od dospělých očekávají. Dospělý člověk již uvažuje mnohem realističtěji a pragmatičtěji. V mladém dospělosti, jak popisuje Vágnerová, „*dochází ke stabilizaci sebehodnocení v oblasti vlastních kompetencí.*“⁴⁴

⁴³ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN isbn80-7178-829-5. Str. 230-231.

⁴⁴VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN isbn80-7178-308-0. Str. 303,308 a 309.

4 ZANEDBÁVÁNÍ

V této kapitole budeme charakterizovat pojem CAN neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (dále jen „CAN“), jednotlivé typy zanedbávání, zanedbávání v dětském věku, a dopady zanedbávání na chování dítěte v období dospělosti. Zanedbávání v dětském věku uvádíme na případových studiích v praktické části práce.

4.1 Syndrom CAN

Syndrom CAN lze definovat jako úmyslné nebo neúmyslné jednání rodičů dítěte nebo jiné osoby vůči dítěti samotnému, které ohrožuje jeho fyzický, sociální a psychický vývoj, a které je společností odmítáno a vymyká se standardním sociálním normám. Jedná se o významný problém soudobé společnosti, který vychází z nedůstojného a negativního chování k dítěti ze strany výše uvedených osob. Toto chování má významný vliv nejen na jeho zdravotní stránku, ale i na jeho pozdější sociální vývoj. V konečném důsledku bychom mohli říct, že dítě postižené syndromem CAN, si následky nese s sebou po celý další život. Může přestat vnímat okolní svět jako bezpečný prostor.⁴⁵ Na základě dosavadní literatury lze konstatovat, že syndrom CAN a jeho jednotlivé typy nevznikají bezdůvodně. Na jeho vzniku se podílí řada nejrůznějších rizikových činitelů, na jejichž základě lze předpovídat budoucí vznik tohoto syndromu. Tyto rizikové příznaky však nelze spatřovat pouze u rodičů dítěte a jiných jedinců, ale může je mít i dítě samotné.⁴⁶

Nejvýznamnějším rizikovým faktorem je samozřejmě rodina dítěte. Pokud mezi rodiči v určité rodině převládají disharmonické vztahy, potažmo přímo násilí, odráží se tyto komplikace i na celkové atmosféře, na kterou je dítě velmi citlivé, přejímá ji jako standardní normu chování a aplikuje ji v partnerských vztazích v pozdějším věku. Jak již bylo uvedeno výše. Dalším z faktorů, které mohou mít podíl na vzniku syndromu CAN, je samotné dítě. Do první skupiny lze zařadit například děti, které se narodily v předčasném termínu. Tyto děti obvykle vyžadují mnohem větší péči ze strany matky. Tato péče může vyústit v pozdější matčiny psychické problémy, které se negativně odrazí v jejím vztahu k dítěti. Do druhé skupiny bychom mohli zařadit děti, které jsou nějakým způsobem mentálně postižené a také děti, u kterých byla například diagnostikována

⁴⁵ Šance dětem. *Syndrom CAN* [online]. [cit. 22-05-12]. Dostupné z: http://sancedetem.cz/syndrom_CAN.

⁴⁶ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5, s. 123.

hyperaktivita, ale mohou sem patřit také děti nešikovné nebo ty, které se dožadují přehnané pozornosti ze strany dospělých osob.⁴⁷

4.2 Typy zanedbávání

Jednotlivé typy zanedbávání lze rozdělit na základě věku dítěte. Vždy půjde o odlišnou situaci v případě dítěte mladšího školního věku, dítěte staršího školního věku nebo mladé již staršího dítěte na prahu dospělosti. Ve většině těchto skupin se nejčastěji vyskytují případy fyzického zanedbávání, mezi které lze zařadit zanedbání výživy, zdravotní péče, opuštění dítěte a ochranu před rizikovým prostředím. Druhou skupinu tvoří zanedbávání emočního charakteru. Třetí skupinou je vzdělávací a vývojové zanedbávání, které se projevuje zcela lhostejným přístupem rodičů k plnění školních povinností ze strany dítěte a způsobu trávení jeho volného času.⁴⁸

V následujícím odstavci jsme se blíže zaměřili na některé případy fyzického a emočního zanedbávání, které považujeme za nejvýznamnější. V případě zanedbání výživy se jedná o skutečnost, že dítěti není podávána strava, která splňuje příslušná hygienická kritéria, a má požadovanou kalorickou hodnotu, s přihlédnutím k věku dítěte, jeho pohybové aktivitě a zdravotnímu stavu.

Zanedbávání oblékání lze charakterizovat jako situaci, kdy dítě není vybaveno oděvem, který poskytuje dostatečnou ochranu proti nepříznivým klimatickým jevům, což může mít v některých případech fatální následky a vést až k chronickým zdravotním komplikacím. Současně se může projevit i v sociální oblasti, kdy dítě není vzhledem k nevhodnému oděvu akceptováno ze strany svých současníků.

Emoční zanedbávání se u dětí obvykle projevuje pasivitou, apatií a mnohdy nezvyklými reakcemi. Děti jsou emočně nevyrovnané, agresivní a hyperaktivní. Není jej mnohdy jednoduché diagnostikovat, neboť se mnoha ohledech, může jednat i o přirozený temperament dítěte. Toto zanedbávání, spojené s deficitem lásky, opory a emočního zázemí, tvoří nejvýznamnější formu zanedbávání, která mnohdy dlouhodobě a latentně poškozují natrvalo dětskou osobnost.⁴⁹

⁴⁷PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). ISBN 80-901896-5-2, s. 81.

⁴⁸DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, s. 114.

⁴⁹PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0, str. 97-100.

4.3 Zanedbávání v dětském věku

Zanedbávání dítěte zpravidla probíhá v rodinách, které se nacházejí na nižší pozici v socioekonomickém žebříčku. Tyto rodiny se obvykle vyznačují primitivním klimatem, zcela neadekvátními hygienickými návyky a absencí modelů dospělého chování. Dítě ve většině případů zanedbává své školní povinnosti, nerozvíjí své duševní schopnosti, a v této souvislosti u něho často dochází k tzv. „mravní zpustlosti.“ Bohužel zanedbávání dítěte není jen záležitostí výše uvedených typů rodin, ale jako zdroj negativních společenských jevů a zanedbanosti se stávají i rodiny, které jsou poměrně majetné a zajištěné po ekonomické stránce. Ačkoliv by se tento typ rodiny mohl zdát ideálem pro rozvoj všech duševních a tělesných schopností dítěte, není to vždy pravda. V těchto rodinách dítě často strádá v citové oblasti, kdy mu není poskytována potřebná láska a podpora, a tudíž zde dochází k výše uvedenému emočnímu zanedbávání.⁵⁰

Jak je uvedeno v předchozím odstavci, v obou typech těchto rodin tedy může docházet k zanedbávání dítěte, které je ohroženo a nachází se v situaci, která má vážný vliv jeho duševní a tělesný vývoj, což může vést k jeho pozdější psychické deprivaci. Deprivaci můžeme definovat jako následek dlouhodobého a soustavného neuspokojování psychických a citových potřeb dítěte. Deprivované dítě tedy strádá z určitého nedostatku. Následky této deprivace se posléze projevují v chování dítěte v dospělosti, o čemž je pojednáno v následující podkapitole.⁵¹

4.4 Zanedbávání v dospělosti

Jedinci, kteří se stali v dětském věku obětí zanedbávání, se s důsledky tohoto jednání, potýkají i v období dospělosti. Pozdější psychické projevy mohou být v mnoha ohledech variabilní. Lze říci, že tento člověk má problémy především v oblasti mezilidských vztahů, kdy tyto problémy mohou trvat po celé období jejich života. Tento člověk není schopen navázat partnerský vztah, založený na vzájemné důvěře a toleranci. Roku s problémy v partnerských vztazích přicházejí i problémy v zaměstnání, k jeho kolegům, ale především k nadřízeným, jejichž autoritu si může vykládat jako předchozí autoritu jeho rodičů. U takto stigmatizovaného člověka se často projevují pocity viny a odmítá si připustit odpovědnost rodičů na vzniklé situaci. Lidé, kteří se v dětství stali oběťmi zanedbávání, si také v řadě případů vybírají partnery, kteří je psychicky týrají.

⁵⁰ DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, str. 61.

⁵¹ Tamtéž, s. 61-62.

Nicméně i oni sami mohou posléze týrat a zanedbávat své potomky, neboť jak bylo uvedeno výše, považují toto jednání za běžnou společenskou normu. Lidé, kteří byli v dětství zanedbáváni, se vykazují značně sníženým sebevědomím a submisivními projevy osobnosti, což z nich v řadě případů dělá potenciální cíl další šikany ze strany kolegů či nadřízených. Jedná se v podstatě o začarovaný kruh, z něhož není bez řádné psychologické pomoci lehké vystoupit.⁵²

⁵²ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0, s. 21.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 ÚVOD DO PRAKTICKÉ ČÁSTI

V praktické části bakalářské práce, budeme popisovat kazuistiky, související s naší praxí, jež probíhala v domově pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Právě v psychologii a pedagogice, se využívají kazuistiky, které spadají pod kvalitativní výzkum. Poukážeme na jednotlivé případové studie, ve kterých se zmíníme i o zanedbávání jedince v problémové rodině ve vybraných vývojových obdobích. V první případové studii popíšeme sourozence, o kterého pečuje pouze otec a výchovu svých synů nezvládá. V druhé případové studii budeme popisovat malého chlapce, který se nachází v dětském domově z důvodu nezajištění potřeb. Poslední případová studie popisuje chlapce, jenž na prahu dospělosti opakovaně utíká z domova kvůli alkoholové závislosti své matky. Kazuistiky, které jsme si vybrali pro svou práci, popisují právě ono zanedbávání a vliv tohoto zanedbávání v dospělosti.

5.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Při kvalitativním výzkumu musíme dbát na výběr definovaných položek. Je to podstata kvalitativního výzkumu. Na začátku kvalitativního výzkumu předložíme tvrzení, jež je následně převedeno do hypotézy a poté ověřeno. Výstupem by mělo být ověření dané hypotézy nebo teorie. Kvalitativní výzkum se zaměřuje především na vztah proměnných mezi sebou.⁵³

Podstata kvalitativního výzkumu spočívá v tom, že od samého začátku máme provedený sběr dat, bez stanovení proměnné. Nemáme stanoveny žádné hypotézy, které nejsou závislé na žádné teorii. Snažíme se o to, abychom se o definovaném jevu dozvěděli co nejvíce. Kvalitativní výzkum má nejprve všeobecné závěry, a po dostatečném množství zjištěných dat, může výzkumník tyto závěry formulovat a opírat se o další data.⁵⁴

⁵³ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. str. 22.

⁵⁴ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. str. 24.

Jak uvádí Gavora, u kvalitativního výzkumu, je výběr vzorků záměrný. Naopak u kvantitativního výzkumu jsou vzorky mnohdy záměrné. Předem vybrané vzorky u kvalitativního výzkumu nám totiž zaručí, že tyto osoby budou mít potřebné znalosti, informace a vědomosti k danému problému. Výzkumník si osoby nejprve vyhledá, a poté je začne zkoumat. Výběr je reprezentativní, protože tyto osoby skvěle reprezentují ono dané prostředí. Většinou jsou to lidé, kteří jsou v daném prostředí poměrně dlouhou dobu a dokážou o tom výzkumníkovi podat důvěryhodnou zprávu.⁵⁵

5.2 Popis a cíle případových kazuistik

Kazuistiky, které jsme si vybrali pro naši práci, představují případové studie dětí, jež byly zanedbávány v problémové rodině a neměly vhodné podmínky pro život.

První případová studie se odehrává v rodině otce, který je na výchovu svých dvou synů sám, a tuto situaci bez pomoci nezvládá. Druhá případová studie se odehrává v rodině, která se ocitla bez domova a matka nezvládá péči o své děti, jež musí na nějakou dobu nechat v zařízení vyžadující okamžitou pomoc. Třetí případová studie se odehrává v rodině, kde matka je závislá na alkoholu, a její dospělý syn odchází z domova.

Cílem praktické části je popis případových studií, které ukazují na zanedbávaného jedince ve vybraných vývojových obdobích. Popisujeme důvody a vlivy v problémové rodině, a s tím spojené zanedbávání.

5.3 Sběr dat k daným případovým studiím

Sběr dat, které jsme použili v bakalářské práci, vycházejí ze subjektivního pohledu, jež jsme získali během souvislé praxe. Data jsou také od zúčastněných sociálních pracovníků, a rovněž od zákonných zástupců formou volného rozhovoru. Podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, jsou jména aktérů smyšlená a pozměněná. Nebudeme také uvádět žádné názvy institucí, jež jsou s těmito případovými studiemi spjaty.

⁵⁵GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6. str. 144.

5.3.1 Případová studie č. 1

I. OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno: Adam

Datum narození: červenec, 2005

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

RODIČE Matka: Zdeňka, 1980

Otec: Kamil, 1972

SOUROZENCI Martin, 2007

Adam žije se svým bratrem a otcem v panelovém bytě. Chlapci byli svěřeni do péče otci. Ve večerních hodinách v prosinci roku 2020, byli oba chlapci na žádost obecního úřadu obce s rozšířenou působností, umístěni do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jako důvod uvedl OSPOD, že ve večerních hodinách chlapci kontaktovali Policii ČR s tím, že už nechtějí zůstat doma. Při šetření bylo zjištěno, že je otec v podnapilém stavu a opakovaně vyhrožoval sebevraždou. Adam potvrdil, že byl mladší sourozenec od otce zbit prodlužovacím kabelem. Otec přiznal, že se občas opije a chlapce zbije, protože ho nerespektují. V této chvíli nebyla známa žádná osoba, která by mohla zajistit péči o nezletilé. Vzhledem k tomu, že byli chlapci bezprostředně ohroženi na zdraví a psychickém vývoji, byli umístěni do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

III. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Adam je studentem 9. ročníku základní školy. Dlouhodobě má problém s docházkou. Škola ho nebaví, má nespočet zameškaných hodin. Do školy se nepřipravuje, neplní úkoly. Musí dokončit základní vzdělání a ve studiu pokračovat dále nechce. Má vysokou

omluvenou ale i neomluvenou absenci (uváděno 136 omluvených a 56 neomluvených hodin). I toto již bylo řešeno s PČR. Problémy v rodině jsou dlouhodobé. Otec o oba chlapce pečuje, stará se, pracuje v lese. Doma nemají žádné povinnosti, žádné návyky. Otec péči nezvládá, chlapci ho neposlouchají, nerespektují a dělají si, co chtějí. Údajně je i v podnapilém stavu udeří. Oba bratři mají problém s jídlem, nechtějí jíst, nemají stravovací návyky. Delší dobu Adam uvádí zdravotní problémy. Absolvoval různé vyšetření, ale nikdy se žádnou diagnózu nedozvěděl. Matka dlouhodobě o syny nejeví zájem, na výchově se nepodílí, a nejsou v pravidelném kontaktu. Adam působí tišeji, je zamlklejší.

IV. SHRnutí

Otec dlouhodobě spolupracuje s organizací, která pomáhá řešit tyto problémy v rodině. Dochází na terapie a spolupracuje s rodinnou asistentkou. Nad rodinou je stanoven dohled, je pravidelně navštěvována OSPODem. V prosinci roku 2020, byly děti umístěny do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Po umístění do dětského centra, byli Adam i s bratrem vedeni k určitému režimu, základním hygienickým a učebním návykům. Chlapci měli problém s jídlem, zejména ráno. Postupně se naučili i v menším množství snídat. Bylo nutné neustálé vedení a korigování, co mají dělat. Bylo nutné dohlížet na jejich povinnosti. S Adamem se řešily i zdravotní obtíže, na které dostal léky, a problémy postupně vymizely.

U obou chlapců se řešila škola – neznali přihlašovací údaje k online výuce. Při vyučování bylo nutné u chlapců sedět, dohlížet na ně, pomáhat s domácími úkoly. Adam byl přesvědčený, že se do školy nemusí učit. V 9. ročníku mu bohužel na vysvědčení vychází známka 5. Základní školu však odabsolvuje (i přes to, že nikdy ročník neopakoval). Věc mu byla řádně vysvětlena a domluva s ním byla, ať se snaží alespoň dokončit 9. ročník. Dále se řešilo následné vzdělání. Adam zpočátku nechtěl o škole slyšet, byl rozhodnutý absolvovat jen ZŠ a začít pracovat (v lese). Po rozhovoru se sociální pracovníci, kdy o možnostech budoucího zaměstnání hovořili detailněji, se společně dohodli, že si Adam podá přihlášku na učiliště – obor opravář zemědělských strojů. V rámci školy si udělá řidičské průkazy a svářečský kurz, což bude pro něj do budoucna přínosné. Informace byly předány v dotazníku v základní škole. Adam neměl občanský průkaz, se sociální pracovníci vyřídili prvotní občanský průkaz.

Během pobytu v dětském centru byli kluci prakticky bezproblémoví, chtěli se vrátit zpět k otci. Otec je chtěl také do své péče, pravidelně udržovali kontakt, několikrát byli u otce na vícedenní dovolence. V lednu roku 2021 rozhodl soud o neprodloužení doby trvání předběžného opatření a navrácení nezletilých zpět do osobní péče otce.

V lednu se také konala případová konference ohledně nezletilého Adama a jeho bratra Martina. Přítomni byli: otec, oba nezletilý, soc. pracovnice OSPOD, třídní učitel Martina, metodik prevence, rodinná asistentka, vedoucí centra a sociální pracovnice. Matka byla pozvána, ale nedostavila se. Cílem bylo posouzení aktuální situace rodiny, hledání možností zajištění řádné výchovy.

Adam po návratu domů měl opět neomluvené hodiny, údajně ve škole nepředal peníze na zaplacení školních sešitů. Otec dohlíží nad připojováním se do výuky, ale Adam se zřejmě nepřipojil v době, kdy byl otec na ÚP. Adam uvedl, že usnul a další hodiny si nepamatuje. Metodikem prevence bylo dále sděleno, že Adam, bude mít na vysvědčení čtverky, ale prospěje. Metodik prevence doporučil přestup na jinou školu., což ostatní přítomní nepovažovali vzhledem k online výuce a blížícímu se konci školního roku, za dobré řešení. Adam také nechtěl přestoupit. Nevyhovovala mu on-line výuka, nebavila ho. Uvedl, že v domácnosti dělá všechno otec a on s bratrem nedělá nic. Jedinou jeho povinností je se přihlásit na on-line výuku.

Otec na případové konferenci přiznal svou chybu, uvedl, že jeho chování bylo neadekvátní a že toho na něho bylo moc. Dále uvedl, umí s PC jen trochu, a nedokáže tak chlapcům pořádně zkontrolovat školu. Proto měl otec důvěru v slova chlapců a věřil jim, že si své úkoly, v rámci on-line vyučování, plní. Po dobu distanční výuky, se otec rozhodl, že do práce nepůjde, a bude dohlížet na chlapce. S pomocí rodinné asistentky, si vyřizuje potřebné dávky na ÚP. Slíbil, že do práce bude chodit jen o víkendech. Chce, aby se Adam vyučil oboru, ale je si vědom, že ho nutit nemůže. Matka na své syny neplatí alimony a otec hodlá toto neplacení řešit trestním oznámením. Vzhledem k Adamovým problémům se školou, bude otec zjišťovat různé alternativy možné výuky – individuální vzdělávací plán, docházení na online výuku. Důležité je se v tomto případě zaměřit na plnění povinné školní docházky, a aby se chlapci více zapojili do prací v domácnosti. Je také podstatné, aby se situace neopakovala, jelikož by OSPOD zahájil správní řízení o napomenutí otce.

5.3.2 Případová studie č. 2

I. OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno: Maxim
Datum narození: prosinec, 2013

II. RODINNÁ ANAMNÉZA

RODIČE Matka: Julie, 1992
 Otec Taťány a Jaroslava: Petr, 1981
 Otec Jaroslava: Jaroslav, 1991

SOUROZENCI Taťána, 2015
 Jaroslav, 2018

V září roku 2020 byly na základě žádosti matky, přijaty výše jmenované děti do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jako důvod umístění uvedla matka ztrátu bydlení, jelikož druh ukončil pracovní poměr, a měl od zaměstnavatele pronajatý byt. Azylový dům neměl volná místa, a pro plnou kapacitu, byla rodina odmítnuta.

V září téhož roku 2020 kontaktoval OSPOD ředitele zařízení dětského centra ohledně výše zmiňované rodiny a možného umístění 3 nezletilých dětí. Do dětského centra přišla matka s biologickým otcem dvou dětí p. Petrem. Děti žily ve společné domácnosti s matkou a druhem, otcem nejmladšího dítěte. Taťána a Maxim považují druha i za svého otce. Biologický otec p. Petr je považován za strýce. S dětmi se vídá občas, je onkologický pacient a léčí se. Většinu času tráví v nemocnici. Byl také zbaven otcovských práv, z důvodu pobytu ve vězení. Pan Jaroslav přišel o zaměstnání, a s tím spojené i bydlení. Z bytu se museli vystěhovat, zlomil si obě nohy a léčil se na LDN. Matka dětí uvedla, že byla s dětmi pár dní na ubytovně u strýce. Pan Petr dodal, že s dětmi byla i pár dní ve stanu v lese. Výsledkem jednání bylo umístění 3 nezletilých dětí do dětského centra na 3

měsíce, do listopadu roku 2020. Matka se bude snažit najít zaměstnání a vhodné bydlení. Děti se přihlásí do školky a nejmenší z dětí bude pouze v zařízení.

III. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Maxim je nejstarší dítě p. Julie, se svými sourozenci má docela hezký vztah. Měl nastoupit do 1. třídy, ale na základě doporučení školského poradenského zařízení mu byl odložen začátek školní docházky o jeden školní rok. S odůvodněním, že dítě není duševně přiměřeně vyspělé pro zahájení plnění povinné školní docházky. Povinnou školní docházku zahájí ve školním roce 2021/2022. Jinak je chlapec zdravý, výchovné problémy jsou většího charakteru, nerespektuje autority ale je velmi šikovný (rád si vyrábí ze dřeva). Za otce považuje současného partnera matky p. Jaroslava. Při umístění měl velmi špatné hygienické návyky, slovní zásoba byla opožděná se špatnou výslovností některých slov. Maxim je velmi agresivní a jeho chování začalo vzbuzovat pozornost. Maxim byl za souhlasu matky svěřen do péče dětského psychologa. Po řadě vyšetření se u Maxima prokázala úzkostná fobie s ADHD. Maxim proto začal s matkou a pracovníci dětského centra, navštěvovat psychologa. Po ukončení pobytu v dětském centru, matka přestala psychologa navštěvovat. Děti jsou s matkou a jejím partnerem prakticky samy, scházejí se i s širší rodinou, ale nemají dostatečnou oporu při zajišťování vlastních potřeb.

IV. SHRNU TÍ

Rodina se ocitla bez příjmu a bez bydlení. Jelikož si p. Petr zlomil obě nohy a rekonvalescence vypadala na delší dobu, rozhodla se matka převzít starost o rodinu do svých rukou a najít si práci a vhodné bydlení. Obrátila se na příslušný OSPOD, který jí informoval o možnosti umístění dětí do dětského centra, vzhledem k plné kapacitě Azylového domu.

Matka od samého počátku jevila o děti zájem, kontaktovala je, a návštěvy, které jí byly umožněny, využívala. Děti k matce na dovolenky jít přesto nechtěly a raději zůstaly v dětském centru.

Byl vypracován plán sociálně-právní ochrany dítěte, kde bylo cílem podporovat kontakty dítěte s rodinou, zajistit předškolní vzdělávání, zajistit potřebnou zdravotní péči (očkování, kontroly atd.), zajistit materiální potřeby dítěte, průběžně hodnotit vývojovou

úroveň dítěte a směřovat k návratu dítěte zpět do rodiny. Materiální zajištění byla hned první věc. Maxim přišel pouze v zašpiněném oblečení, pro děti se zajišťovaly dárky k Vánocům, na svátek a narozeniny. Dětem se zařídila oslava. Dárky si pak děti odnesli ze zařízení. Maxim dostal aktovku a ostatní vybavení do školy, z kterého byl nadšený. Předškolní příprava probíhala vzhledem k pandemii COVID-19 v zařízení, vedena pracovníci přímé péče.

Matka průběžně spolupracovala s OSPODem a hledala vhodné bydlení, vzhledem k tomu, že k listopadu roku 2020 nesehnala vhodné bydlení ani práci a neměla, jak děti zaopatřit, prodloužila se dohoda o umístění nezletilých dětí v dětském centru do prosince roku 2020. Následně byla znovu prodloužena dohoda o umístění dětí, a to do března 2021. Matce se podařilo sehnat práci, a šetřila na kauci bytu. Dále jednala s Azylovým domem.

Vzhledem k tomu, že děti byly v dětském v období Vánoc a Nového roku, bylo matce a jejímu partnerovi umožněno trávení volného času s dětmi přímo v zařízení, kde si uskutečnili svůj Štědrý večer, pracovníci přímé péče slavnostně nachystaly prostor. Matka si vzala mezi svátky děti na několikadenní dovolenku k sobě, respektive kamarádce, kde teď přebývala.

Maxim se během pobytu naučil spoustu nových dovedností. Třeba jíst příborem, naučil se a upevnil si hygienické návyky, sdělit údaje o sobě a své rodině, barvy, dny v týdnu, měsíce, celkově se zlepšila předškolní příprava. Během pobytu nezletilého byly informace hodně zjišťovány formou hry, cíleného rozhovoru. Celková vývojová úroveň dítěte se průběžně rozvíjela, zlepšila se výslovnost a slovní zásoba. Maxim již nebyl tak agresivní, ale občasné výbuchy agrese se stále objevují

Matce se podařilo sehnat bydlení v Azylovém domě, a proto byla dohoda o umístění dětí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ukončena v únoru 2021, děti si převzala do své péče. Dětské centrum do začátku děti vybavilo zimním oblečením, botami, dárky, hračkami, dekami atd. Paní je ráda, že má u sebe své 3 děti, partner získal práci, i když za ní dojíždí celkem daleko. Bydlení v Azylovém domě, v jedné místnosti stále považuje za nedostačující, a chce hledat a získat vlastní byt.

Maximovi se v zařízení hodně líbilo, na režim si zvykl rychle. V době pobytu byl Maxim poslušný, pomáhal, spolupracoval a některé dny i klidně usínal. Mezi sourozenci jsou dobré vztahy i nadále. Když odcházel, byl velmi smutný. Sociální pracovníci ho

ujistila, že stále můžeme být v kontaktu, děti mohou zavolat nebo se s maminkou přijet podívat na návštěvu. Maxim vyjádřil obavy, že nezná telefonní číslo. Byl však ujistěn, že maminka ho má a byl mu předán informační leták dětského centra, kde byla adresa i veškeré kontakty.

5.3.3 Případová studie č. 3

V. OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno: David
Datum narození: prosinec, 1999

VI. RODINNÁ ANAMNÉZA

RODIČE: Matka: Zuzana, 1978
Otec

SOUROZENCI: Lucie březen, 2011
Kristýna leden, 2013
Tereza květen, 2015
Julie září, 2017

VII. OSOBNÍ ANAMNÉZA

Matka je narozená v roce 1987. Po ukončení základního vzdělání ve speciální škole, pracovala jako pomocná síla v kuchyni. Po nějakém čase otěhotněla a od té doby již nepracuje. Začala pít ve větší míře, a dopad na sebe nenechal dlouho čekat.

David se narodil jako první dítě. V té době se ještě o Davida starala, i když výchova nebyla vždy adekvátní. Po nějaké době se matka vdala za současného partnera. David s otčímem neměl dobré vztahy. Ten ho začal bít a byl na něho agresivní. Několikrát se také museli stěhovat, a nakonec zůstali bydlet v Plzni u prarodičů. David začal navštěvovat mateřskou školu, kde chodil velmi rád. Byl šikovný, i když mu chyběli určité hygienické, ale také i stravovací návyky. Na mateřskou školu se rychle adaptoval, a za velké pomoci paní učitelky a paní asistentky, se jeho hygienické a stravovací návyky velmi zlepšily. Poslední rok v mateřské škole, si paní učitelky začaly všimnout, že je David zamlklý, nic nechce dělat, chodil ve špinavém oblečení, a dokonce začal dětem nadávat.

Proto se paní učitelky snažily kontaktovat zákonné zástupce, aby si s nimi promluvily o Davidovi. Bohužel ale bez výsledku. Davida do školy většinou doprovázela babička, jelikož matka nebyla ráno schopna vstát a Davida do školky odvést (byla opilá). Vedení mateřské školy, se proto rozhodlo kontaktovat oddělení sociálně právní ochrany dětí. Ta dostala rodinu na starost, a bylo zahájeno šetření. Matka byla vyzvána, aby začala navštěvovat ambulantní léčbu pro závislé na alkoholu, jinak by ji byl David odebrán.

David začal opět řádně chodit do mateřské školy. Po ukončení mateřské školy nastoupil do malotřídní školy na první stupeň. Již v počátcích prvního učení bylo patrné, že osvojování učiva bude pro Davida velmi obtížné. David byl odeslán do pedagogicko-psychologické poradny, kde byl zjištěn nízký intelekt a dysortografie. David i nadále zůstal v této škole, a za podpory asistenta pedagoga pokračoval až do pátého ročníku. Vše se změnilo, když jeho matka znovu otěhotněla a neměla na Davida tolik času. David začal chodit za školu, neplnil si svoje školní povinnosti, protože chtěl jen pozornost, které se mu nedostávalo. Jeho otčím ho dokonce začal bít, a někdy ho nepustil i domů. Otčím s matkou po nějaké době od narození jeho sestry začali opět pít, a tak se někdy stávalo, že se David o svoji sestru musel postarat sám. David přešel po skončení pátého ročníku do speciální školy. Po skončení školy, již dál nechtěl pokračovat ve studiu, ale výchovný poradce si s ním promluvil, že bude dobré, když alespoň nastoupí na dvouletý učební obor. David ze začátku nechtěl o této možnosti vůbec slyšet, ale po delším uvažování souhlasil. Začal se tedy učit na košíkáře a škola ho docela bavila. Hlavně proto, že se střídala škola a praxe. Vždy jeden týden škola a druhý týden praxe. David zůstal na internátu, aby nemusel jezdit domů, a dívat se na matku a jeho otčíma, kteří neustále pili. Domů jezdil opravdu jen velmi málo, a to především kvůli sestrám. Po skončení školy se již domů nevrátil a začal pracovat jako pomocný dělník na stavbě.

VIII. SHRNU TÍ

David se osamostatnil a dnes žije se svou partnerkou daleko od rodiny. Jezdí pouze za svými sestrami, které mu chybí. Právě kvůli psychickému a fyzickému zanedbávání opustil svoji rodinu. Nechce mít s matkou nic společného. Ta ho však kontaktuje pouze tehdy, když je opilá. Sám bude otcem a chce pro svoje dítě to nejlepší. Nechce, aby jeho dítě zažívalo ten pocit, který musel zažívat od sám. Přeje si mít klidnou rodinu a chtěl by v ní zažívat lásku a porozumění.

6 SHRNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI A NÁVRHY DOPORUČENÍ

V praktické části bakalářské práce byly popsány tři případové studie dětí, které byly zanedbávány v různých vývojových obdobích. Poznatky, které nyní shrneme, vyplývají z případových studií.

V první případové studii popisujeme chlapce, který vyrůstal sám s otcem a jeho mladším bratrem. Otec se staral o oba chlapce sám, nezvládal jejich výchovu a zanedbával je. Chlapci byli umístěni do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z důvodu kontaktování Policie ČR. Otcí pomáhala organizace, která se zabývá těmito problémy v rodinách. Jak popisuje Procházka, v problémových (dysfunkčních) rodinách, které již nedokážou řešit problémy samy, je nutno učinit opatření zvenčí.⁵⁶ Adam a jeho bratr, byli ohroženi na zdraví a na psychickém vývoji. Proto byli umístěni do tohoto zařízení.

V druhé případové studii popisujeme Maxima, jenž byl také přijat do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Matka jako důvod uvedla ztrátu bydlení a zaměstnání. Nedokázala se tudíž o své děti postarat a zabezpečit je. U Maxima bylo prokázáno zanedbávání ze strany matky. Chlapec neměl žádné hygienické a stravovací návyky. Měl opožděnou a špatnou slovní zásobu, a byl velmi agresivní na ostatní děti. Jak popisuje Matoušek, u rodin, které se dostanou do odborné péče těchto organizací, můžeme sledovat zvýšený nárůst negativních projevů a jevů.⁵⁷

Ve třetí případové studii, popisujeme Davida, o kterého se matka po narození starala, i když to nebylo vždy adekvátní. Postupem času začala matka pít, a v rodině místo matky fungovala babička. David začal mít ve škole problémy, a proto byl odeslán do pedagogicko-psychologické poradny. Jeho otčím ho začal i bít, a dokonce ho někdy nechtěl ani pustit domů. Davidova matka znovu otěhotněla. Po narození sestry začal David chodit za školu a neplnil si svoje školní povinnosti. Chyběla mu jen pozornost, které se mu v rodině nedostávala. Jak popisuje Pugnerová, tak do psychického týrání patří také zanedbávání emoční.⁵⁸

⁵⁶PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. str. 113.

⁵⁷MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8. str. 149.

⁵⁸PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ. *Přehled poruch psychického vývoje*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5452-9. str.98.

Také se stávalo, když byli otčím s matkou pod vlivem, že se David musel sám postarat o sestru. Po skončení školní docházky odešel David na internát, aby nemusel být doma s matkou a s otčím, kteří pili. Domů se po skončení školy již nevrátil. A proto jak popisuje Procházka, u rodiny problémové (dysfunkční), se závažné problémy vyskytují dlouhodobě.⁵⁹

Návrhy doporučení

Po zhodnocení všech tří případových studií, nyní doporučíme návrhy. Budeme vycházet ze studií, ale také z poznatků, které jsem měla možnost získat v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Budeme jistě směřovat jednak k rodině a rodičům, ale také k odborné péči.

U všech případových studií bychom si měli uvědomit, že pro dítě je důležitá rodina. Ta má pro dítě velký vliv na rozvoj osobnosti. Pokud to rodiny samy nezvládají, měl by být nad rodinou stanoven dohled, a za jejich pomoci by rodina mohla opět fungovat. Rodinu by navštěvovala asistentka, která by dohlížela na chod rodiny a pomáhala se zařízením všeho potřebného vztahující se k péči o děti. V problémových nebo-li v dysfunkčních rodinách, jsou různá úskalí, které mohou tyto organizace zmírnit. Ve většině případů, také s těmito rodinami spolupracují odborníci. Jedná se o psychology, klinické logopedy, ale také speciální pedagogy, kteří dokážou těmto dětem pomoci. Spokojené a klidné dítě bez jakýchkoliv známek zanedbávání by mělo být vždy pro rodiče prioritou.

⁵⁹PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. str. 113.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo přiblížit zanedbávání. Zanedbávání, které tvoří součást syndromu CAN, je významným problémem soudobé společnosti, ohrožující fyzický, psychický a sociální vývoj dítěte a vymyká se běžným společenským standardům. Jednotlivé druhy zanedbávání lze klasifikovat dle věku dítěte, nejčastěji se však jedná o formu fyzického zanedbávání, vzdělávacího a vývojového zanedbávání a zanedbávání emoční, které lze charakterizovat jako nejzávažnější. Při tomto typu zanedbávání dětem chybí láska, opora a emoční zázemí. Deficit těchto atributů mnohdy natrvalo poškozuje osobnost dítěte, ale také jeho vývoj. Zanedbávání je úzce spojené s rizikovým chováním. Právě rizikové chování je největším problémem v této společnosti. Proto jsme v úvodu práce popisovali sociální vyloučení, a s tím spojené právě rizikové chování. Většina z nás si vůbec neuvědomuje, jak je podstatné rizikové chování podchytit hned při prvních náznacích a začít pracovat na jeho nápravě. Je polituhodné, že dnešní metodici prevence v našich školách tento problém obcházejí a nechtějí ho vidět. Rizikové chování má dopad také na psychický vývoj dítěte. Dítě, které vyrůstá ve špatně fungující rodině, bude mít následky po celý život. Fungující a spokojená rodina je pro dítě to nejpřirozenější do života. Problémová rodina přináší do života dítěte neklid a dysharmonii. Kazuistiky, které zde uvádíme, poukazují na zanedbávané děti v rodinách. Děti se kvůli špatně fungující rodině dostaly až do dětských domovů, nebo na prahu dospělosti utíkají z domova. Rodiny, které se potýkají s různými problémy a nedokážou je samy vyřešit, by měly vyhledat odbornou pomoc odborníků nebo organizací, které se těmito problémy zabývají a umí takovým rodinám pomoci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- DOLEJŠ, Martin. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN isbn978-80-244-2642-6.
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.
- DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5,
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
- JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.
- KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Olomouc: Hanex, 2010. První vydání. ISBN 978-80-7409-030-1.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. ISBN 80-214-1844-3.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7. str. 36.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.
- PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0,
- PÖTHER, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996. Zde a nyní (G plus G). ISBN 80-901896-5-2,
- PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PUGNEROVÁ, Michaela a Jana KVINTOVÁ. *Přehled poruch psychického vývoje*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5452-9.

SATIROVÁ, Virginia. *Knihy o rodině*. Praha: Institut Virginie Satirové, 1994. ISBN 80-901325-0-2.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.

SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-019-3,

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Základy vývojové psychologie pro učitele primárního vzdělávání: distanční text*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 978-80-7368-011-4.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0,

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRPIŠOVSKÁ, Dobromila a Marie VACÍNOVÁ. *Ontogenetická psychologie*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-792-3.

ÚŘAD PRÁCE ČR, ČTVRTLETNÍ STATISTICKÝ ZPRAVODAJ, okres BRUNTÁL.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VALENTOVÁ, Lidmila, 2013. *Školní poradenství II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-629-1.

V AŠUTOVÁ, Maria a Michal PANÁČEK. *Mezi dětstvím a dospělostí: vybrané kapitoly z psychologie adolescence*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-125-1.

VENCÁLEK, Jaroslav. *Okres Bruntál*. Bruntál: Okresní úřad Bruntál, 1998. ISBN 80-238-2542-9.

INTERNETOVÉ ZDROJE

MŠMT. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. [online] 2010.

Šance dětem. *Syndrom CAN* [online]. [cit. 22-05-12]. Dostupné z: http://sancedetem.cz/syndrom_CAN.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Vendula NEJEDLÍKOVÁ
Katedra:	Psychologie a patopsychologie (PDF)
Vedoucí práce:	PhDr. Kristýna Balátová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Dopad problémové rodiny na zanedbávaného jedince ve vybraných vývojových obdobích.
Název v angličtině:	The impact of a troubled family on a neglected individual in selected developmental periods.
Anotace práce:	Bakalářskou práci jsem zaměřila na zanedbávaného jedince v problémové rodině v různých vývojových obdobích. V teoretické části bakalářské práce poukazuji především na velmi vysokou nezaměstnanost v okrese Bruntál, a z toho plynoucí rizikové chování u problémových rodin. Vývoj dítěte v takové rodině může vést k mnoha dopadům, především na zanedbávání a nezajištění jejich potřeb. Chci poukázat na zanedbávání, které není vždy jen fyzické, ale také psychické a může mít vliv na člověka i v dospělosti. Kazuistiky, které uvádím v mé praktické části bakalářské práce, popisují právě ono zanedbávání, které bylo způsobeno následkem špatného fungování rodin.
Klíčová slova:	Nezaměstnanost, rizikové chování, rodina, funkce rodiny, rodina funkční a problémová, psychologický vývoj dítěte, zanedbávání, syndrom CAN, případové studie.
Anotace v angličtině:	I focused my bachelor thesis on a neglected individual in a troubled family, in different developmental periods. In the theoretical part of my bachelor thesis I point out especially the very high unemployment rate in the Bruntál district and the resulting risky behaviour in troubled families. The development of a child in such a family can lead to many consequences, especially neglect and failure to provide for their needs. I want to highlight neglect in troubled families, the CAN syndrome and types of neglect. The case studies that I present in the practical part of my bachelor thesis describe precisely the neglect that has been caused as a result of poorly functioning families.
Klíčová slova v angličtině:	Unemployment, family, functional and problem family, child, child psychological development, prevention of risky behaviour, case studies,
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	43 stran
Počet znaků:	77 331
Jazyk práce:	český jazyk
Počet titulů použité literatury	30